

ideologijama pojedinih društveno-političkih pokreta i specifičnim kulturno istorijskim uslovima. Njen razvoj se ne može odvijati od prethodnog razvoja drugih nauka, pre svega istorijskih i teorijskih.

Preteče naše sociologije su oni koji su se bavili pravom, etnologijom, nacionalnom istorijom, ekonomijom.

Naši ljudi koji su se školovali u razvijenim zemljama, sa svojim idejama podsticali su razvoj sociologije kod nas. Pored tih ideja, sociologija je kroz proučavanje narodnog života (V. Karadžić, J. Cvijić), da pomenemo samo neke, imala sopstvenu tradiciju u našoj kulturnoj istoriji i baštini.

Istraživanja narodnog društvenog života, običaja i načina života, činila su njenu osnovu, i ta građa je neophodno polazište svake analize. Mitrović to uočava i konstatuje da »tradicija naše sociologije nije toliko beznačajna koliko je nepoznata, čak i u krugu ljudi koji pripadaju užoj struci.« Za njega tradicija i naše sociološko nasleđe nisu takva »da bi se obraćanjem tradiciji mogao tražiti neki teorijski, saznanji ili bilo koji drugi problem naše savremene sociologije, ali njeno poznavanje doprinosi sagledavanju većine socioloških pitanja a naročito onih specifičnih pitanja koja se tiču problema uzajamne analize i odnosa sociologije i našeg društva. Potreba za sociologijom javila se uporedo sa zahtevima da se neutralizuju klasno-revolucionarni pokreti ili suparničke ideologije, ali i da se regulišu društveno-ekonomski odnosi. Ona se povezivala i sa narodnim, oslobodilačkim pokretom. Podstaknuta ovim društvenim potrebama za što boljim poznavanjem načina društvenog života, sociologija se počela sve brže razvijati; na univerzitetima, kroz visoko školstvo i kulturne ustanove stvarali su se institucionalni okviri za njen razvoj.

Sociologija ne sme zanemariti pitanja o svojim korenima. Od tih korena koji su bili sasećeni trebalo je početi i oceniti to nasleđe sa jedne distance. Čini se da je Mitrović uvek uspevao da izvuče ono racionalno jezgro. Imao je uvek u vidu individualne biografije pojedinih autora i saznanje o sociologiji posmatrao je sa aspekta društvene uslovljenosti.

Za procene i vrednovanje tradicionalnog nasleđa naše sociologije autor je koristio **kulturno-istorijske i teorijske kriterijume**. Možda su neki zaključci koji se odnose na kulturno-istorijske prilike mogli da budu formulisani sa više ograda, jer je ta građa ipak bila kontekst ovog istraživanja sa kojom se autor nije mogao tako intenzivno i produbljeno baviti. Ova konstatacija ne znači da joj Mitrović nije posvetio dužnu pažnju i da zaključci ne ostavljaju prostora za alternative i drugačija gledanja. Moramo istaći da se autor pokazao kao dobar poznavalac istorije, što je preduslov za pisanje radova ovakve vrste.

Što se tiče teorijske procene i vrednovanja, autor se trudio i najčešće u tome uspevao, da argumentovano obrazloži svoje teorijske stanovište. Njegova misao je jasna, a jezik precizan. Knjiga je jasno pisana, pa vladanje stručnim jezikom nije nužna pretpostavka za razumevanje sadržaja.

U studiji ovakvog karaktera, mogućnost potpune obuhvatnosti relevantnih izvora, skoro da je nemoguća. To je autoru pričinjavalo velike teškoće. Zato je Mitrović građi prilazio **selektivno**, a odabiranje uvek znači sud i određen stav.

Možda se može postaviti pitanje osvetljenja jednog ili drugog problema ili područja, ali za studiju koja se kod nas javlja kao **prvi sistematski pokušaj** ocene tradicionalnog nasleđa naše sociologije, možda to i nije najbitnije. U knjizi su uspešno prikazani prodori i uspjesi ali ponori i nedoumice naše sociologije između dva svetska rata. Olako nije odbacivana i »solidna popularizacija« naše predratne sociologije.

Ističući da je sociologija često bivala u službi ideologije i njene »sluškinje«, Mitrović sasvim realno ocenjuje domašaj ovog oblika društvene svesti — kad konstatuje da svodenje sociologije na ovu ulogu ne odgovara najdubljim interesima ni društva ni sociologije. Stvarni podsticaj za njen razvoj mogu dati »samo osnovni društveni odnosi, suštinski procesi, ključni istorijski događaji i strateški društveni pokreti« a ne njihovi sekundarni ideološki refleksi« (str. 246).

Na kraju možemo reći da ima dosta knjiga i istraživanja korisnih samo zbog predmeta njihova istraživanja. Ovo istraživanje je više od toga. Redak je pokušaj da se u našim uslovima neko upustio u ocenu tradicionalnog sociološkog nasleđa koje je **olako opisivano**. Mitrović se hrabro, i znački prihvatio jednog odgovornog posla u pokušaju da

unese više svetla u proces nastojanja savremene sociologije, da objasni ideološke sklopove u kojima je nastala i njenu društvenu uslovljenost. Dobili smo jednu značajnu osnovu za razvoj sociologije nauke, tačnije »sociologije sociologije«.

Zato je knjiga izuzetno podsticajna bez obzira na neke sitne »zaborave« i hrabrosti bez pokrića. Autor koji je napisao knjigu ovakve vrste ne bi trebalo da stane u tegobnom poslu i »napravi diskontinuitet«; on treba da traga za najnovijom posleratnom sociologijom koja je u svakom pogledu učinila značajne korake. Te savremene preokupacije i alternative treba istražiti. Kad je već **afirmisao neke sasećene korene naše tradicionalne sociologije**, mogao bi pratiti njeno savremeno razrastanje i grananje. Čini se da je svojim entuzijazmom i poniranjem u suštinu problema te mogućnosti Mitrović nagovestio.

**IGNATIJ JULIJANOVIĆ
KRAČKOVSKI: »NAD ARAPSKIM
RUKOPISIMA«,**

**Treći program Radio-Sarajeva,
Sarajevo, 1983.**

Piše: Ivan Šop

U obimnom opusu ruskog i sovjetskog orijentaliste Ignatija Julijanovića Kračkovskog (1883 – 1951) knjiga **Nad arapskim rukopisima** (prevod: Vladimir Osipov) zauzima posebno mesto. Reč je o delu koje izmiče žanrovskoj klasifikaciji naučne literature; na prvi pogled, ove bi se stranice mogle smatrati sećanjima, memoarskim zapisima, bez dosledno sprovedene hronologije, ali to je istovremeno i svojevrsan uvod u jednu granu orijentalističkih istraživanja, pokušaj da se traganje za spomenicima drevne arapske književnosti, pismenosti i kulture sagleda iz subjektivnog rakursa i osvetli, da tako kažemo, iznutra, da se progovori o neizvesnim putevima ka čvršćem, naučno zasnovanom saznanju o kontinuitetu književne i umetničke tradicije zemalja islamskog civilizacijskog kruga. Smenjuju se u ovim memoarskim esejima, kao u kakvom dokumentarnom filmu, ljudi i krajevi, knjige i rukopisi (»Pošto su me rukopisi... sve jače opčinjavali, ponekad mi je teško da kažem šta mi se javlja u uspomenua uočljivije — ljudi ili knjige, što su mi prikazivale davno nestale ljude, koji su se ocrtavali kao živi«); susreću se, prepliću i spajaju kulturne tekovine davnih epoha sa istraživačkim rezultatima i naučnim dostignućima našeg veka, težeći u svom konačnom obliku ka sintezi kojom se

brišu razlike između evropocentričnog i orijentocentričnog pogleda na kulturnu istoriju, prožetu stavom o ravnopravnosti različitih kulturema i njihovog doprinosa zajedničkoj riznici čovečanstva.

Kračkovski pripada tradicionalnoj filološkoj školi orijentalistike, onome razdoblju kada je još bio u upotrebi, s razlogom, termin »orijentalna filologija«. Bilo je to vreme kada su mnoga dela arapske srednjovekovne književnosti i filozofije bila nepoznata ne samo evropskoj nauci, već i Arapima, kada su pojedini književni tokovi bili zapretni prahom vekova, te ih je valjalo pažljivo i strpljivo otkrivati, raspoređivati i postepeno uklapati u celinu. U tom poslu katkad je pomogao i slučaj, no Kračkovski uporno ponavlja krilaticu da »pravom lovcu i divljač sama ide«, jer ma koliko to neobično zvučalo, sistematična istraživanja pomagala su zapravo »slučaj«, odnosno doprinosila (prividnoj) slučajnosti otkrića.

Kračkovski je do krajnje granice proširio mogućnosti filološkog metoda: za njega, zadatak orijentalnog filologa nije bio samo priređivanje i prevođenje otkrivenog rukopisa, nego i sagledavanje mesta određene književne tvorevine u tokovima epohe u kojoj je nastala, njenog značaja za noviju nauku, kao i mogućnosti komunikacije s čitaocem našeg doba. On, istina, ne ističe u prvi plan književno-estetske domete pojedinih dela, ali u kontekstu njegovih eseja oni se podrazumevaju; jedno delo, izvučeno iz zaborava, prezentirano naučnoj i književnoj javnosti, započinje svoj novi život upravo ako poseduje vrednosti koje mu omogućuju da premosti vremensku distancu i da svojim prisustvom obogati živu književnu baštinu Orijenta. »Konceptija Kračkovskog i način na koji ju je on metodično od prvih koraka u nauci praktično realizovao, rečita su potvrda da upravo filologija, zahvaljujući širini svojih razmatranja, može, pod određenim uslovima, ostvariti i te kako neposrednu vezu sa maticom kulturnih tokova vremena kome pripada«, kaže u svom pregovoru (»Filološke pesme u prozi«) Darko Tanasković.

Takvo shvatanje književnosti i književne istorije vodilo je Kračkovskog ka tokovima arapske literature njegovog vremena, ka izučavanju novih oblika književnog izraza, sa svim problemima koji se u vezi s tim nameću (uticaj evropske proze i poezije, preobražaj tradicionalnog književnog sistema, pojava novih tendencija u pogledu forme, tematike itd). Tada se njegovo interesovanje od rukopisa pomeralo ka knjigama: »Jer, što smo bliži našem vremenu, to češće ulogu rukopisa preuzima knjiga, koja takođe donosi otkrića...« — zaključuje Kračkovski. Razumljivo, i ovde on polazi od akribičnog proučavanja teksta, mada i ostale elemente kompleksnog pristupa književnim fenomenima funkcionalno uklapa u svoja istraživanja. Taj deo njegovog rada doneo mu je, u okvirima evropske i svetske orijentalistike,

reputaciju pionira na polju izučavanja novoarapske književnosti, na stranicama ove knjige zanimljivo je pratiti njegova sećanja na prve susrete s delima osnivača arapske drame i novele (braća Muhamed i Mahmud Tajmur), ili pak na upoznavanje sa stvaralaštvom predstavnika siraameričke škole (kojoj pripada i danas veoma popularni, u svetu, i kod nas, Halil Džubran).

Jedna od bitnih oblika ruske i sovjetske orijentalistike jeste njeno neprekidno traganje za suštinom pristupa Orijentu, njena ontološka usmerenost i naglašena tendencija prema samootkrivanju. To se ispoljava na stranicama ove knjige ne samo kroz pokušaj da se pruži skica za istoriju ruske orijentalistike jednog perioda (od početka veka do kraja tridesetih godina), već i u analizi metodoloških problema orijentalistike, ostvarenoj s merom, uz izvorno poznavanje čitave oblasti i njene naučne problematike.

Kračkovski je u ovoj zbirci eseja problematizovao neka od ključnih pitanja orijentalistike kao nauke, obuhvativši širi krug tema u kojem se orijentalno javlja u svom književnom, kulturološkom i antropološkom aspektu. Učenik Viktora Rozena, sledbenik klasične, tradicionalne evropske orijentalistike – kakvu reprezentuje, na primer, Neldeke – Kračkovski nasledio orijentalne filologije ne prihvata kao definitivan, zatvoren sistem, nego prema njoj, a i prema predmetu svojih izučavanja, uspostavlja stvaralački odnos i nastoji da proširi vidokrug naučnog pristupa orijentalnim civilizacijama i kulturnim tekovinama. Zato se njegovim naučnim dometi, kao i rezultati niza njegovih savremenika, među kojima je i naš istaknuti orijentalist Fehim Bajraktarević (koga Kračkovski i u ovoj knjizi pominje), mogu posmatrati kao most između tradicionalne i savremene nauke o Orijentu. Svako vreme postavlja pred orijentalistiku nove zadatke, ali u njenom razvojnem luku i neminovnim preobražajima uočava se kontinuitet o kojem, pored ostalog, govori knjiga *Nad arapskim rukopisima*, i u kojem naučni doprinos Ignatija Kračkovskog ima značajno mesto.

MILKA IVIĆ: »LINGVISTIČKI OGLEDI«, »Prosveta«, Beograd, 1983. Piše: predrag piper

O dobroj knjizi je lako lepo govoriti, pogotovu u prilikama kada se ne može dati, a i ne očekuje se, njen iscrpan prikaz, nego kada koristimo mogućnost da potencijalnim čitaocima ukažemo na rad vredan posebna pažnje, koji želimo da predstavimo u opštim crtama. Onaj teži i zanimljiviji zadatak otkrivanja pripada čitaocu kada ostane sam sa knjigom.

Lingvistički ogledi jesu knjiga koju su dugo priželjkivali svi oni koji znaju naučni opus akademika Milke Ivić, koji se većim delom nalazi na stranama poznatih jugoslovenskih i svetskih časopisa i zbornika. Na prvi pogled može izgledati da se slična knjiga mogla pojaviti i znatno ranije. Znamo da postoje zbornici izabranih radova poznatih svetskih lingvista, na primer, E. Benvenista, R. Jakobsona, L. Hjelmsleva, J. Kurilovića, V. Vinogradova i drugih, i da su to zbornici za koje se zna i koji se čitaju. Milka Ivić odavno ima radova za takvu knjigu, i ne jednu: niz radova iz opšte lingvistike, iz oblasti tipologije slovenskih jezika, o gramatičkim kategorijama roda, broja, vremena, modalnosti, refleksivnosti i drugim, u srpskohrvatskom i drugim slovenskim jezicima, niz radova samo o kategoriji padeža, seriju radova o prilozima i mnogo drugih radova iz različitih oblasti nauke o jeziku.

Sada kada imamo u rukama ovu knjigu neveliko obima, ali velike specifične težine, o kojoj se poslednjih meseci mnogo lepoga govori i koja se, što je još važnije, verujem, dosta čita, vidimo da se čekanje isplatilo. Jer umesto zbornika, dobili smo sintezu onoga što je Milka Ivić izdvojila kao najznačajnije za ovu priliku, dopunila svojim novim podanicima i videnjima datih problema i povezala sa svojim novim istraživanjima o drugim lingvističkim problemima u tri tematske celine: »O imenici i glagolu«, »O rečenici i njenim sastavnim delovima« i »Iz padežne problematike«.

Pitanja o kojima se u *Lingvističkim ogledima* raspravlja su i raznovrsna i složena. Umesto užeg

stručnog prikaza, ovde bi, verovatno, korisnije bilo nešto reći o opštem utisku koji ostaje nakon njihovog čitanja i iščitavanja.

Karakterističan je, pre svega, neprekinuti tematski kontinuitet u delu Milke Ivić. Njena prva knjiga, o srpskohrvatskom instrumentalu, koja se pojavila pre trideset godina, ima podnaslov: sintaksičko-semantička studija. Taj podnaslov pristajao bi najvećem broju radova Milke Ivić, uključujući i najnoviju knjigu. Ovo je važno istaći ne samo zbog dobro poznate činjenice da sintaksičko-semantička pitanja najpotpunije sva tri suštinska aspekta jezičke prirode – značenje, formu i funkciju – nego i zbog toga što su takva pitanja još uvek dosta neistražena. Utoliko je veći značaj rada Milke Ivić na tom polju, koji traje više od tri decenije, i koji je na najbolji način predstavljen knjigom *Lingvistički ogledi*.

Drugo, oni koji su imali priliku da slušaju predavanja Milke Ivić, znaju je kao predavača koji i o vrlo složenim stvarima govori jednostavnim i živim jezikom. Te osobine jezika i stila izlaganja nalazimo i u njenim tekstovima, a pogotovu u ovoj knjizi, koja nije pisana samo za profesionalne lingviste, nego i za studente koji se spremaju za taj ili neki sličan poziv, kao i za sve čitaoce radoznalog duha koji žele da prošire svoja znanja o jeziku i lingvistici.

U vezi s tim je i treća uočljiva osobina knjige *Lingvistički ogledi*. Da bi raspravljanje o složenim teorijskim pitanjima bilo razumljivo i prihvatljivo, ono mora biti i empirijski solidno zasnovano. Kao i u ranijim radovima Milke Ivić, i u ovoj knjizi prisutne su i tesno povezane dve orijentacije: jedna ka produbljivanju lingvističke teorije i druga ka registrovanju i opisu još neuočenih i neprotumačenih jezičkih fakata, oslušivanje žive reči i poštovanje na izgled nevažnih detalja, iza kojih se ponekad kriju važne poluge jezičkog mehanizma. U takvom odnosu prema teorijskom i empirijskoj strani istraživanja u radovima Milke Ivić može se videti nastavak jedne tradicije kojoj je kod nas snažan pečat dalo lingvističko delo Aleksandra Beliča, a u evropskim okvirima moderne lingvistike radovi koji su u bližoj ili daljoj vezi s Praškom lingvističkom školom.

Uočljiv je, takođe, sintetičan karakter *Lingvističkih ogleda*. Oni obuhvataju trinaest studija: osam sasvim novih i pet novih verzija radova koji se sada prvi put objavljuju na srpskohrvatskom jeziku. Takva podela je ipak više formalne nego suštinske prirode, jer knjiga predstavlja jedinstvenu celinu, napisanu istim, poznatim rukopisom, u svetlu najnovijih saznanja o pitanjima o kojima se u njoj govori. U svom prikazu *Lingvističkih ogleda*, profesor Beogradskog univerziteta Ranko Bugarski upotrebio je slikovitu metaforu o dvostrukom ogledalu: *Lingvistički ogledi* odražavaju s jedne strane rezultate opštelingvističkih interesovanja i istraživanja Milke Ivić, a s druge rezultata njenih slavističkih i serbokrovnističkih istraživanja. Može se reći da je knjiga *Lingvistički ogledi* dvostruka još u jednom smislu. Njom se sintetično zatvara jedan veliki tematski krug i naučnom delu Milke Ivić i istovremeno, što je u toj knjizi dominantno, otvaraju se vidici novih istraživanja.

PREDRAG MARKOVIĆ: »MORALI BI DOĆI NASMEJANI LAVOVI«, CCD Zagreb, 1983. Piše: đorđe pisarev

»Naš glavni spor je sa piscem koji se lično pojavljuje kao zamena za umetnički prikaz svoje teme, misleći da je pričanje o temi isto što i njeno prikazivanje.«

(Joseph Warren Beach)

»Možda napisani roman« sigurno bi bio funkcionalni iskaz (podnaslov) strukture ovog dela no što je to »Nenapisane priče«, kako je naslovio Predrag Marković, no, dopustimo piscu pravo na male, »slatke slabosti«, jer ipak je to njegovo delo.

Kada bismo, ipak, sporili sa autorom oko (za njega) jasno formulisanih žanrovskih odrednica, a kada bismo, isto tako, suvereno baratali teorijskim aparatom, ovu bismo formu nazvali *geschehnisroman*, roman u kojem ne bismo tragali

za onim što čini zbivanje romana, za onim što predstavlja osnovu strukture, nego bismo tragali za **zbivanjem strukture koja čini osnovu strukture**. Ne baš sretan spoj, pa zato podimo od početka.

Autor sam koristi različite žanrovске odrednice, obično u funkciji podnaslova, kao što su **nenapisane priče**, **(na)turistička pripovest**, **patetična isповest**, **romaneska**, a za celinu teksta, verovatno (4), smatra da je **zbirka novela**. Uzmimo da je to tačno. Tema prve »U« – u prividnoj svrsi uvoda) je problem pisanja knjige (»No, nedovoljno vaspitan autor ovih redova, drznuće se da knjigu započne, ne predmetom njenog pričanja, već knjigom samom, jednom relativno nezavisnom metaforom.«; »Ali ovo nije knjiga o Goji, nije samo legenda o njemu. Pre bi to trebalo da bude knjiga o knjizi koja pokušava da ispriča tu legendu. Knjiga o teškoćama i problemima pisanja takve knjige.« – MORALI BI DOĆI NASMEJANI LAVOVI, str. 10), koja se ostvaruje na dve ravni, tj. dva plana naracije; glavni pripovedač (kojeg nikako ne treba poistovetiti sa autorom – u većini slučajeva) i pripovedač u okviru novela (Igor Istok – u isto vreme i glavni junak). Ta dva plana se prepliću sve vreme, povremeno nas (vešto izvedeno, zaista!) ostavljajući u nedoumici KO i KOME priča, tj. **point of view** skakače poput ping-pong loptice, uveravajući nas u nepobitno; ako su ovo novele, onda su to novele o pisanju novela (»sedi nasuprot devojčice koja mu prevodi podatke iz Gojine biografije.«; »Vidim ga, evo, gde podiže snene oči ka kalendaru i dikтира ruci neveste kraj ove priče.« – NEVEŠTO INSCENIRAN MANEVAR, str. 20; »Zato sam se trudio da ne proširujem, no samo, ponegde, literarno preoblikujem rastrzane zapise i ono što se 'junaku' u našim kratkotrajnim razgovorima potkralo.« – BEZGRANIČNO – OLTAR, IZNUTRA, str. 48; »Ali, sve to sa pričom i nema neke veze.« – ISKOSA BAČENA SVETLOST, str. 62; Prvi deo romana *Morali bi doći nasmejani lavovi* – reč je, naime, o romanu, i voleo bih da se neverni uzdrže od komentara; obećavam da ću već sve objasniti – »ČAK POREKLA ILI RASKRINKAVANJE, str. 81, itd.), odnosno ciklus novela o pisanju novela.

»Najprostiji postupak vezivanja novela – uz pomoć okvira, tj. novele (obično malo razvijene, pošto ona nema samostalnu službu i uvodi se samo da uokviri ciklus) čiji je jedan od motiva pričanje« (Tomaševski) – gde bi tu okvirnu novelu sačinjavao početni (U) i završni segment (KOFO), prividno nezavisne novele, ali zaista istorodne, opet se obnavlja priča o kazivaču (Igoru Istoku), tj. on je junak oko kojeg (on Sam oko Sebe?) se nižu novele, ujedinjavajući se tako u pripovedno celinu.

U toku čitave knjige ova kazivača »upadaju« sa digresijama (destrukcija) motiva o pisanju (tih novela!), obnavljajući tako motiv **okvirne novele** (U; KOFO) i prisiljavajući nas da pomislimo kako su se novele toliko zbližile da se sve ovo pretopilo u »nešto« veću umetničku celinu, u roman.

Igor Istok je glavni junak, u isto vreme i fiktivni pripovedač, koji (zajedno sa autorskim pripovedačem – menjanje gledišta i pripovedača) uvodi ostale ličnosti, na planu **fiction** (Fransisko de Goje i Lusientes, Vinsent Lopez, Larisa Kašćuk, Jevgenij Petrović Klusov, Miška, Profesor, Tantika, Marija, itd.) i na planu **nonfiction** (V. B. Šklovski, Maja Desnude, P. M. itd.).

Sled motiva nas upućuje na **prstonasti eklop romana**. Okvirna novela (U, KOFO) se razmiče (U; KOFO); njeno izlaganje (svest autora o pisanju novela) proteže se na čitav roman – roman je razvučena novela (U, KOFO) usponog pripovedanja, prema kojoj sve druge (GLUVAK U VRTU, RUSKA CRKVA, TAMO GDE MORE SNE SVOJE SNI, MORALI BI DOĆI NASMEJANI LAVOVI) predstavljaju epizode koje se prekidaju i retardiraju, odnosno epizodne novele prekidaju glavnu priču koju čine doživljaji junaka.

Postojanje novela izvan romana ne bi bilo preporučljivo; mešanje kazivača sa stavovima o pisanju (narušavanje čitačeve iluzije da pred sobom ima život, naglašavanje da je to – što se pred njegovim očima odvija – pisana književnost, razotkrivanje postupka) opravdano je u celini. U jednoj izdvojenoj noveli ti bi izričaji bili neopravdani i nesvršishodni. Kako, pak, novele iz ove knjige možemo posmatrati kao relativno samostalne, nameće nam se zaključak da su to umetnute novele, koje tvore spoljni sastojak romana, ili obrnuto (jer postoje dve mogućnosti):

a) **nenapisani roman** je, u stvari, novela koju sačinjavaju uvod (U), kraj (KOFO) i delovi razbacani po čitavoj knjizi, tako su sve novele **umetnute novele**;